Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΌΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 15ης Ιουλίου 2021 *

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – Εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές – Κανονισμός (ΕΚ) 593/2008 – Άρθρα 3 και 8 – Δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη – Ατομικές συμβάσεις εργασίας – Εργαζόμενοι που παρέχουν την εργασία τους σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη – Ύπαρξη στενότερων δεσμών με χώρα διαφορετική από εκείνη στην οποία ή από την οποία ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του ή από εκείνη στην οποία ευρίσκεται η εγκατάσταση της επιχείρησης που προσέλαβε τον εργαζόμενο – Έννοια των "διατάξεων από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία" – Κατώτατος μισθός»

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-152/20 και C-218/20,

με αντικείμενο δύο αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ που υπέβαλε το Tribunalul Mureș (πρωτοδικείο του Mureș, Ρουμανία) με αποφάσεις της 1ης Οκτωβρίου και της 10ης Δεκεμβρίου 2019, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο την 30ή Μαρτίου και την 27η Μαΐου 2020, στο πλαίσιο των δικών

DG,

EH

κατά

SC Gruber Logistics SRL (C-152/20),

και

Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD

κατά

SC Samidani Trans SRL (C-218/20),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan (εισηγητή) και N. Jääskinen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Campos Sánchez-Bordona

* Γλώσσα διαδικασίας: η ρουμανική.

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Ρουμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις E. Gane και L. Lițu,

– η Φινλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την M. Pere,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον M. Wilderspin και την M. Carpus Carcea,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 22ας Απριλίου 2021,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 3 και 8 του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη I) (ΕΕ 2008, L 177, σ. 6) (στο εξής: κανονισμός Ρώμη I).

2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ενδίκων διαφορών μεταξύ Ρουμάνων οδηγών φορτηγών και των εργοδοτών τους, εμπορικών εταιριών εδρευουσών στη Ρουμανία, σχετικά με το ύψος της αμοιβής τους.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης.

3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 11, 23 και 35 του κανονισμού Ρώμη I αναφέρουν τα εξής:

«(11) Η ελευθερία των μερών να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο θα πρέπει να αποτελεί έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους του συστήματος των κανόνων σύγκρουσης νόμων όσον αφορά τις συμβατικές ενοχές.

[…]

(23) Όσον αφορά τις συμβάσεις που συνάπτονται με συμβαλλόμενα μέρη που θεωρούνται ασθενέστερα, φαίνεται ενδεδειγμένη η προστασία τους μέσω κανόνων σύγκρουσης νόμων, οι οποίοι, σε σύγκριση με τους γενικούς κανόνες, είναι ευνοϊκότεροι για τα συμφέροντά τους.

[…]

(35) Οι εργαζόμενοι δεν θα πρέπει να στερούνται της προστασίας που τους εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν επιτρέπεται παρέκκλιση με συμφωνία ή η παρέκκλιση επιτρέπεται μόνον όταν είναι προς όφελός τους.»

4 Το άρθρο 3 του κανονισμού αυτού ορίζει τα εξής:

«1. Η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο που επέλεξαν τα μέρη. Η επιλογή πρέπει να γίνεται ρητώς ή να συνάγεται σαφώς από τις διατάξεις της σύμβασης ή τα δεδομένα της υπόθεσης. Με την επιλογή τους τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να επιλέγουν το εφαρμοστέο δίκαιο στο σύνολο ή σε μέρος μόνο της σύμβαση[ς].

2. Τα μέρη μπορούν να συμφωνήσουν οποτεδήποτε την υπαγωγή της σύμβασης σε δίκαιο άλλο από εκείνο που τη διείπε προηγουμένως, είτε δυνάμει προηγούμενης επιλογής κατά το παρόν άρθρο είτε δυνάμει άλλων διατάξεων του παρόντος κανονισμού. Κάθε μεταβολή του εφαρμοστέου δικαίου που γίνεται μετά τη σύναψη της σύμβασης δεν θίγει, κατά το άρθρο 11, το τυπικό κύρος της σύμβασης ούτε επηρεάζει αρνητικά τα δικαιώματα τρίτων.

3. Όταν, κατά το χρόνο της επιλογής, όλα τα άλλα σχετικά με την περίπτωση δεδομένα εντοπίζονται σε χώρα διαφορετική από εκείνη της οποίας το δίκαιο επελέγη, η επιλογή των μερών δεν θίγει την εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου αυτής της άλλης χώρας από τις οποίες δεν επιτρέπεται παρέκκλιση με συμφωνία.

4. Όταν, κατά τον χρόνο της επιλογής, όλα τα άλλα σχετικά με την περίπτωση δεδομένα εντοπίζονται σε ένα ή σε περισσότερα κράτη μέλη, η επιλογή από τα μέρη εφαρμοστέου δικαίου άλλου από εκείνο κράτους μέλους δεν θίγει, όταν συντρέχει περίπτωση, την εφαρμογή διατάξεων του [ενωσιακού] δικαίου, όπως αυτές εφαρμόζονται στο κράτος μέλος του δικάζοντος δικαστή, από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία.

5. Η ύπαρξη και το κύρος της συμφωνίας των μερών ως προς την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 10, 11 και 13.»

5 Το άρθρο 8 του εν λόγω κανονισμού ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Η ατομική σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο που επιλέγουν τα μέρη σύμφωνα με το άρθρο 3. Ωστόσο, η επιλογή αυτή δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά το δίκαιο που θα ήταν εφαρμοστέο βάσει των παραγράφων 2, 3 και 4 του παρόντος άρθρου, ελλείψει επιλογής.

2. Στο μέτρο που το εφαρμοστέο στην ατομική σύμβαση εργασίας δίκαιο δεν έχει επιλεγεί από τα μέρη, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας στην οποία ή, ελλείψει αυτού, από την οποία, ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του κατ' εκτέλεση της σύμβασης. Η χώρα της συνήθους εκτέλεσης εργασίας δεν θεωρείται ότι μεταβάλλεται όταν ο εργαζόμενος παρέχει την εργασία του σε μια άλλη χώρα προσωρινά.

3. Όταν δεν μπορεί να καθορισθεί το εφαρμοστέο δίκαιο σύμφωνα με την παράγραφο 2, η σύμβαση διέπεται από το δίκαιο της χώρας όπου ευρίσκεται η εγκατάσταση της επιχείρησης που προσέλαβε τον εργαζόμενο.

4. Όταν προκύπτει από το σύνολο των περιστάσεων ότι η σύμβαση συνδέεται στενότερα με χώρα άλλη από την προβλεπόμενη στις παραγράφους 2 ή 3, εφαρμόζεται το δίκαιο της άλλης αυτής χώρας.»

Το ρουμανικό δίκαιο

6 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του Ordinul ministrului muncii și solidarității sociale nr. 64 pentru aprobarea modelului-cadru al contractului individual de muncă (διατάγματος του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης αριθ. 64, περί εγκρίσεως του υποδείγματος-πλαισίου της ατομικής συμβάσεως εργασίας), της 28ης Φεβρουαρίου 2003 (*Monitorul Oficial al României*, αριθ. 139, της 4ης Μαρτίου 2003, στο εξής: διάταγμα 64/2003), όριζε τα εξής:

«Η ατομική σύμβαση εργασίας που συνάπτεται μεταξύ εργοδότη και μισθωτού περιλαμβάνει υποχρεωτικώς τα στοιχεία που αναγράφονται στο υπόδειγμα-πλαίσιο.»

7 Το υπόδειγμα-πλαίσιο, το οποίο μνημονεύεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, του εν λόγω διατάγματος και περιλαμβάνεται στο τμήμα Ν του παραρτήματός του, προέβλεπε τα εξής:

«Τις διατάξεις της παρούσας ατομικής σύμβασης εργασίας συμπληρώνουν οι διατάξεις του [Legea nr. 53/2003 - Codul muncii (νόμου 53/2003 περί εργατικού κώδικα), της 24ης Ιανουαρίου 2003 (*Monitorul Oficial al României*, αριθ. 72, της 5ης Φεβρουαρίου 2003)] και εκείνες της ισχύουσας συλλογικής σύμβασης […]».

Οι διαφορές των κυρίων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

Η υπόθεση C-152/20

8 Η διαφορά της κύριας δίκης στην υπόθεση C-152/20 αφορά την αμοιβή δύο Ρουμάνων οδηγών φορτηγών, των DG και EH, οι οποίοι απασχολούνταν στην εταιρία SC Gruber Logistics SRL. Οι ατομικές συμβάσεις εργασίας τους, οι οποίες είχαν καταρτισθεί τόσο στη ρουμανική όσο και στην ιταλική γλώσσα, προέβλεπαν ότι οι ρήτρες των εν λόγω συμβάσεων συμπληρώνονταν από τις διατάξεις του νόμου 53/2003. Επιπλέον, οι εν λόγω συμβάσεις προέβλεπαν ότι οι σχετικές με αυτές διαφορές υπάγονταν στο ratione materiae και ratione loci αρμόδιο δικαστήριο. Όσον αφορά τον τόπο εργασίας, οι συμβάσεις προέβλεπαν ότι «[η] εργασία παρ[εχόταν] (στο τμήμα/στο συνεργείο/στο γραφείο/στην υπηρεσία) του χώρου στάθμευσης της εταιρίας/του τόπου άσκησης της δραστηριότητας/ενός άλλου τόπου δραστηριότητας, εντός της κοινότητας της Oradea [(Ρουμανία)] και σύμφωνα με τις αποστολές/αποσπάσεις στα γραφεία ή στους τόπους άσκησης των δραστηριοτήτων των πελατών, των σημερινών και μελλοντικών προμηθευτών, σε κάθε σημείο της εθνικής επικράτειας και της αλλοδαπής όπου θα [ήταν] επίσης αναγκαίο να βρίσκεται το όχημα που χρησιμοποιεί ο εργαζόμενος για την άσκηση των καθηκόντων του ή σε κάθε άλλο τόπο όπου ο εργαζόμενος πραγματοποιεί μεταφορές».

9 Οι DG και EH άσκησαν αγωγή κατά της SC Gruber Logistics ενώπιον του Tribunalul Mureș (πρωτοδικείου του Mureș, Ρουμανία) με αίτημα να υποχρεωθεί η εν λόγω εταιρία να καταβάλει τη διαφορά μεταξύ των πράγματι εισπραχθέντων μισθών και των κατώτατων μισθών τους οποίους, κατ' αυτούς, θα δικαιούνταν δυνάμει της ιταλικής νομοθεσίας περί κατώτατου μισθού στον τομέα των οδικών μεταφορών, δεδομένου ότι ο μισθός αυτός καθορίζεται από τη συλλογική σύμβαση του τομέα των μεταφορών στην Ιταλία.

10 Οι DG και EH υποστηρίζουν ότι η ιταλική νομοθεσία περί κατώτατου μισθού έχει εφαρμογή στις ατομικές συμβάσεις εργασίας τους δυνάμει του άρθρου 8 του κανονισμού Ρώμη Ι. Μολονότι οι συμβάσεις αυτές συνήφθησαν στη Ρουμανία, οι ίδιοι ασκούσαν συνήθως τα καθήκοντά τους στην Ιταλία. Υποστηρίζουν ότι ο τόπος από τον οποίο εκπλήρωναν τα καθήκοντά τους, από τον οποίο ελάμβαναν οδηγίες και στον οποίο επέστρεφαν κατά το πέρας των αποστολών τους ήταν στην Ιταλία. Επιπλέον, η πλειονότητα των μεταφορών τις οποίες εκτελούσαν πραγματοποιούνταν στην Ιταλία. Λαμβανομένης υπόψη της απόφασης της 15ης Μαρτίου 2011, Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151), οι DG και EH υποστηρίζουν ότι δικαιούνται τον κατώτατο μισθό που ισχύει στην Ιταλία.

11 Κατά την SC Gruber Logistics, οι DG και EH εργάζονταν για λογαριασμό της σε φορτηγά καταχωρισμένα στη Ρουμανία και βάσει αδειών μεταφοράς που είχαν χορηγηθεί σύμφωνα με την εφαρμοστέα ρουμανική νομοθεσία, όλες δε οι οδηγίες δίνονταν από την SC Gruber Logistics και η οργάνωση της δραστηριότητας των DG και EH γινόταν στη Ρουμανία. Η εταιρία αυτή υποστηρίζει, κατά συνέπεια, ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη συμβάσεις εργασίας υπόκεινται στη ρουμανική νομοθεσία.

12 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunalul Mureș (πρωτοδικείο του Mureș) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 8 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου στην ατομική σύμβαση εργασίας αποκλείει την εφαρμογή του δικαίου της χώρας στην οποία ο μισθωτός ασκεί συνήθως τη δραστηριότητά του ή ότι, εφόσον επιλέχθηκε εφαρμοστέο δίκαιο, αποκλείεται η εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού;

2) Έχει το άρθρο 8 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι ο εφαρμοστέος κατώτατος μισθός στη χώρα στην οποία ο μισθωτός ασκεί συνήθως τη δραστηριότητά του συνιστά δικαίωμα το οποίο εμπίπτει στις "διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά το δίκαιο που θα ήταν εφαρμοστέο […] ελλείψει επιλογής", κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού;

3) Έχει το άρθρο 3 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι δεν μπορεί, σύμφωνα με αυτό, να θεωρηθεί ότι η παραπομπή της ατομικής σύμβασης εργασίας στις διατάξεις του ρουμανικού εργατικού κώδικα ισοδυναμεί με επιλογή του ρουμανικού δικαίου, στο μέτρο που είναι γνωστό ότι, στη Ρουμανία, υφίσταται εκ του νόμου υποχρέωση συμπερίληψης της εν λόγω ρήτρας περί επιλογής [του ρουμανικού δικαίου] στην ατομική σύμβαση εργασίας; Με άλλα λόγια, έχει το άρθρο 3 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι αντιβαίνουν σε αυτό εθνικές διατάξεις και πρακτικές βάσει των οποίων η ρήτρα περί επιλογής του [εθνικού] δικαίου περιλαμβάνεται υποχρεωτικώς στις ατομικές συμβάσεις εργασίας;»

Η υπόθεση C-218/20

13 Η διαφορά της κύριας δίκης στην υπόθεση C-218/20 αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο σε σχέση με την αμοιβή του DT, Ρουμάνου οδηγού φορτηγού, εργαζόμενου στη ρουμανική εταιρία SC Samidani Trans SRL. Ο DT ασκούσε τη δραστηριότητά του αποκλειστικά στη Γερμανία.

14 Η ατομική σύμβαση εργασίας του DT περιείχε ρήτρα προβλέπουσα ότι οι όροι της σύμβασης αυτής συμπληρώνονταν από τις διατάξεις του νόμου 53/2003. Επιπλέον, περιείχε ρήτρα η οποία διευκρίνιζε ότι οι σχετικές με την εν λόγω σύμβαση εργασίας διαφορές έπρεπε να επιλύονται από το αρμόδιο ratione materiae και ratione loci δικαστήριο.

15 Στην εν λόγω ατομική σύμβαση εργασίας δεν μνημονευόταν ρητώς ο τόπος όπου ο εργαζόμενος όφειλε να ασκεί τη δραστηριότητά του. Ο DT υποστηρίζει ότι ο τόπος από τον οποίο εκπλήρωνε τα καθήκοντά του και από τον οποίο ελάμβανε οδηγίες ήταν η Γερμανία. Επιπλέον, τα φορτηγά οχήματα που χρησιμοποιούσε στάθμευαν στη Γερμανία και οι μεταφορές τις οποίες πραγματοποιούσε περιορίζονταν εντός των γερμανικών συνόρων.

16 Με αγωγή που άσκησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi (συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων στον τομέα των μεταφορών, Ρουμανία), συνδικαλιστική οργάνωση της οποίας ο DT είναι μέλος, ζήτησε εξ ονόματος και για λογαριασμό του DT να υποχρεωθεί η SC Samidani Trans να καταβάλει στον DT τη διαφορά μεταξύ των αποδοχών που πράγματι έλαβε και του κατώτατου μισθού τον οποίο θα δικαιούνταν δυνάμει της γερμανικής νομοθεσίας περί κατώτατου μισθού. Επιπλέον, η ανωτέρω συνδικαλιστική οργάνωση υποστηρίζει ότι ο DT δικαιούται να λάβει «δέκατο τρίτο» και «δέκατο τέταρτο» μηνιαίο μισθό, όπως προβλέπει η γερμανική νομοθεσία.

17 Η ανωτέρω συνδικαλιστική οργάνωση υποστηρίζει ότι η γερμανική νομοθεσία περί κατώτατου μισθού έχει εφαρμογή στη σύμβαση εργασίας του DT δυνάμει του άρθρου 8 του κανονισμού Ρώμη Ι. Μολονότι η ατομική σύμβαση εργασίας του συνήφθη στη Ρουμανία, ο DT ασκούσε συνήθως τα καθήκοντά του στη Γερμανία. Επομένως, λαμβανομένης υπόψη της απόφασης της 15ης Μαρτίου 2011, Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151), ο DT δικαιούται τον κατώτατο μισθό που προβλέπει η γερμανική νομοθεσία.

18 Η SC Samidani Trans αμφισβητεί την ορθότητα του ως άνω ισχυρισμού και υποστηρίζει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη στην επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση εργασίας καθόρισαν ειδικώς ότι η εφαρμοστέα στην ατομική σύμβαση εργασίας νομοθεσία θα ήταν το ρουμανικό εργατικό δίκαιο.

19 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunalul Mureș (πρωτοδικείο του Mureș) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 8 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου στην ατομική σύμβαση εργασίας αποκλείει την εφαρμογή του δικαίου της χώρας στην οποία ο μισθωτός ασκεί συνήθως τη δραστηριότητά του ή ότι, εφόσον επιλέχθηκε εφαρμοστέο δίκαιο, αποκλείεται η εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού;

2) Έχει το άρθρο 8 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι ο εφαρμοστέος κατώτατος μισθός στη χώρα στην οποία ο μισθωτός ασκεί συνήθως τη δραστηριότητά του συνιστά δικαίωμα το οποίο εμπίπτει στις “διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά το δίκαιο που θα ήταν εφαρμοστέο […] ελλείψει επιλογής”, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού [Ρώμη Ι];

3) Έχει το άρθρο 3 του κανονισμού [Ρώμη Ι] την έννοια ότι η μνεία, στην ατομική σύμβαση εργασίας, των διατάξεων του ρουμανικού εργατικού κώδικα ισοδυναμεί με επιλογή του ρουμανικού δικαίου, ενώ είναι γνωστό στη Ρουμανία ότι ο εργοδότης προκαθορίζει το περιεχόμενο της ατομικής σύμβασης εργασίας;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί των πρώτων και των δεύτερων προδικαστικών ερωτημάτων στις υποθέσεις C-152/20 και C-218/20

20 Με τα πρώτα και τα δεύτερα προδικαστικά ερωτήματα στις υποθέσεις C-152/20 και C-218/20, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι έχει την έννοια ότι, όταν το δίκαιο που διέπει την ατομική σύμβαση εργασίας έχει επιλεγεί από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση και είναι διαφορετικό από εκείνο που είναι εφαρμοστέο δυνάμει των παραγράφων 2, 3 ή 4 του εν λόγω άρθρου, πρέπει να αποκλεισθεί και, ενδεχομένως σε ποιον βαθμό, η εφαρμογή του τελευταίου δικαίου.

21 Προκαταρκτικώς, διαπιστώνεται ότι από τις αποφάσεις περί παραπομπής δεν προκύπτει αν οι εμπλεκόμενοι στις υποθέσεις των κυρίων δικών οδηγοί φορτηγών είναι αποσπασμένοι εργαζόμενοι κατά την έννοια της οδηγίας 96/71/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 1996, σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 18, σ. 1) ή εργαζόμενοι οι οποίοι, χωρίς να έχουν την ιδιότητα αυτή, ασκούν συνήθως τη δραστηριότητά τους σε χώρα διαφορετική από εκείνη της έδρας του εργοδότη. Στο μέτρο που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διαπιστώσει τα πραγματικά περιστατικά των διαφορών που έχουν αχθεί ενώπιόν του, τα ερωτήματά του θα αναλυθούν αποκλειστικά υπό το πρίσμα του κανονισμού Ρώμη Ι.

22 Το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι θεσπίζει ειδικούς κανόνες συγκρούσεως νόμων για την ατομική σύμβαση εργασίας, οι οποίοι εφαρμόζονται όταν, σε εκτέλεση τέτοιας σύμβασης, η εργασία παρέχεται σε τουλάχιστον ένα διαφορετικό κράτος από εκείνο του οποίου το δίκαιο επελέγη.

23 Το άρθρο αυτό προβλέπει στην παράγραφο 1 ότι η ατομική σύμβαση εργασίας διέπεται από το δίκαιο που επιλέγουν τα μέρη σύμφωνα με το άρθρο 3 του προμνησθέντος κανονισμού και ότι η επιλογή αυτή δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να στερήσει τον εργαζόμενο από την προστασία που του εξασφαλίζουν οι διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά το δίκαιο το οποίο, ελλείψει επιλογής, θα ήταν εφαρμοστέο στη σύμβαση βάσει των παραγράφων 2, 3 και 4 του ίδιου άρθρου.

24 Εάν οι διατάξεις αυτές παρέχουν στον οικείο εργαζόμενο καλύτερη προστασία από αυτές του επιλεγέντος δικαίου, τότε κατισχύουν των τελευταίων, ενώ, όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 43 των προτάσεών του, το επιλεγέν δίκαιο εξακολουθεί να έχει εφαρμογή στις υπόλοιπες πτυχές της συμβατικής σχέσης.

25 Επισημαίνεται επ' αυτού ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, του κανονισμού Ρώμη Ι παραπέμπει στο δίκαιο της χώρας στην οποία ή, ελλείψει αυτού, από την οποία ο εργαζόμενος παρέχει συνήθως την εργασία του κατ' εκτέλεση της σύμβασης εργασίας.

26 Ο σκοπός του άρθρου 8 του κανονισμού αυτού έγκειται, επομένως, στην εξασφάλιση, κατά το μέτρο του δυνατού, της τήρησης των κανόνων προστασίας του εργαζομένου τους οποίους προβλέπει το δίκαιο της χώρας στην οποία αυτός ασκεί τις επαγγελματικές του δραστηριότητες (πρβλ. απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2016, Νικηφορίδης, C-135/15, EU:C:2016:774, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

27 Όπως αναφέρει ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 44 των προτάσεών του, η ορθή εφαρμογή του άρθρου 8 του κανονισμού Ρώμη Ι συνεπάγεται επομένως ότι, σε πρώτο στάδιο, το εθνικό δικαστήριο εντοπίζει το δίκαιο που θα είχε εφαρμογή ελλείψει επιλογής και καθορίζει, σύμφωνα με το δίκαιο αυτό, τους κανόνες από τους οποίους δεν χωρεί παρέκκλιση με συμφωνία και, σε επόμενο στάδιο, το εθνικό δικαστήριο συγκρίνει το επίπεδο προστασίας που παρέχουν οι εν λόγω κανόνες στον εργαζόμενο με αυτό που προσφέρει το επιλεγέν από τα μέρη δίκαιο. Εάν το επίπεδο προστασίας που παρέχουν οι εν λόγω κανόνες είναι υψηλότερο, τότε αυτοί είναι εφαρμοστέοι.

28 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να εκτιμά ότι, λόγω των τόπων όπου οι εμπλεκόμενοι στις υποθέσεις των κυρίων δικών οδηγοί παρείχαν συνήθως την εργασία τους, θα μπορούσαν, δυνάμει του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι, να εφαρμοσθούν ορισμένες διατάξεις περί κατώτατου μισθού του ιταλικού και του γερμανικού δικαίου, αντί του ρουμανικού δικαίου, το οποίο επέλεξαν οι συμβαλλόμενοι στις επίμαχες στις υποθέσεις των κυρίων δικών συμβάσεις εργασίας.

29 Όσον αφορά το ζήτημα αν τέτοιοι κανόνες συνιστούν διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά την έννοια της προμνησθείσας διάταξης, επισημαίνεται ότι από το ίδιο το γράμμα της τελευταίας διάταξης προκύπτει ότι το ζήτημα αυτό πρέπει να εκτιμάται σύμφωνα με το δίκαιο που θα είχε εφαρμογή ελλείψει επιλογής. Επομένως, ο επίμαχος εθνικός κανόνας πρέπει να ερμηνευθεί από το ίδιο το αιτούν δικαστήριο.

30 Διευκρινίζεται επίσης ότι, ελλείψει κριτηρίων στον κανονισμό Ρώμη Ι βάσει των οποίων να μπορεί να καθοριστεί αν ένας εθνικός κανόνας αποτελεί διάταξη ή δίκαιο, κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, όταν από εθνικό δίκαιο προκύπτει ότι κανόνες που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις μη εμπίπτουσες κατ' ανάγκην στον τομέα του δικαίου έχουν επιτακτικό χαρακτήρα, απόκειται στον δικαστή να σεβαστεί την επιλογή αυτή, ακόμη και εάν είναι διαφορετική από εκείνη που προβλέπει το εθνικό του δίκαιο.

31 Όσον αφορά ειδικότερα τους κανόνες περί κατώτατου μισθού της χώρας όπου ο μισθωτός ασκεί συνήθως την δραστηριότητά του, αυτοί μπορούν, κατ' αρχήν, να χαρακτηριστούν ως "διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία κατά το δίκαιο που θα ήταν εφαρμοστέο […] ελλείψει επιλογής", κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι, όπως ανέφερε ο γενικός εισαγγελέας στα σημεία 72 και 107 των προτάσεών του.

32 Κατόπιν των ανωτέρω, στα πρώτα και στα δεύτερα προδικαστικά ερωτήματα στις υποθέσεις C-152/20 και C-218/20 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού Ρώμη Ι έχει την έννοια ότι, όταν το δίκαιο που διέπει την ατομική σύμβαση εργασίας έχει επιλεγεί από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση και είναι διαφορετικό από εκείνο που είναι εφαρμοστέο δυνάμει των παραγράφων 2, 3 ή 4 του εν λόγω άρθρου, πρέπει να αποκλείεται η εφαρμογή του τελευταίου δικαίου, με εξαίρεση τις προβλεπόμενες από αυτό «διατάξεις από τις

οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία», κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού, μεταξύ των οποίων δύνανται, κατ' αρχήν, να περιλαμβάνονται οι κανόνες περί κατώτατου μισθού.

Επί των τρίτων προδικαστικών ερωτημάτων στις υποθέσεις C-152/20 και C-218/20

33 Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι, δεδομένου ότι εναπόκειται στο Δικαστήριο να συναγάγει από το σύνολο των στοιχείων που του παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, και ιδίως από το σκεπτικό της απόφασης περί παραπομπής, τα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας, λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς (πρβλ. απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Profi Credit Slovakia, C-485/19, EU:C:2021:313, σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), τα τρίτα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν στις υπό κρίση υποθέσεις πρέπει να εκληφθούν ως αφορώντα το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι.

34 Πράγματι, μολονότι το αιτούν δικαστήριο αναφέρεται, με τα ερωτήματα αυτά, στον γενικό κανόνα του άρθρου 3 του ανωτέρω κανονισμού, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 22 της παρούσας απόφασης, το προμνησθέν άρθρο 8 περιέχει ειδικούς κανόνες συγκρούσεως νόμων σχετικούς με τη σύμβαση εργασίας.

35 Κατά συνέπεια, τα τρίτα προδικαστικά ερωτήματα στις υποθέσεις C-152/20 και C-218/20, όπως υποβλήθηκαν με ελαφρώς διαφορετική διατύπωση στις δύο αυτές υποθέσεις, πρέπει να εκληφθούν ως αφορώντα κατ' ουσίαν το ζήτημα αν το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι έχει την έννοια ότι:

– αφενός, οι συμβαλλόμενοι σε ατομική σύμβαση εργασίας θεωρούνται ελεύθεροι να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο ακόμη και όταν εθνική διάταξη επιβάλλει την προσθήκη στην εν λόγω σύμβαση ρήτρας σύμφωνα με την οποία οι συμβατικοί όροι συμπληρώνονται από το εθνικό εργατικό δίκαιο, και

– αφετέρου, οι συμβαλλόμενοι σε ατομική σύμβαση εργασίας θεωρούνται ελεύθεροι να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο ακόμη και αν η σχετική με την επιλογή αυτή συμβατική ρήτρα έχει διατυπωθεί από τον εργοδότη, ο δε εργαζόμενος περιορίζεται στο να την αποδεχθεί.

36 Υπενθυμίζεται, κατ' αρχάς, ότι το άρθρο 3 του κανονισμού Ρώμη Ι, στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 8 του ίδιου κανονισμού, κατοχυρώνει την αρχή της αυτονομίας της βούλησης στον τομέα των κανόνων συγκρούσεως νόμων (πρβλ. αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2016, Νικηφορίδης, C-135/15, EU:C:2016:774, σκέψη 42, και της 17ης Οκτωβρίου 2013, Unamar, C-184/12, EU:C:2013:663, σκέψη 49). Η διάταξη αυτή επιτρέπει στους συμβαλλομένους να επιλέγουν ελεύθερα το δίκαιο που διέπει τη μεταξύ τους σύμβαση. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού, η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου μπορεί να γίνεται ρητώς ή να συνάγεται σαφώς από τις διατάξεις της σύμβασης ή από τα δεδομένα της υπόθεσης. Η επιλογή αυτή πρέπει να προκύπτει αδιαμφισβήτητα από τους συμβατικούς όρους ή από τα δεδομένα της υπόθεσης.

37 Όσον αφορά, περαιτέρω, την απαίτηση κατά την οποία η επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου πρέπει να είναι ελεύθερη, κατά την έννοια του άρθρου 3 του κανονισμού Ρώμη Ι, το αιτούν δικαστήριο αναφέρει ότι από τον συνδυασμό του άρθρου 2, παράγραφος 1, του διατάγματος 64/2003 και του συνημμένου σε αυτό υποδείγματος-πλαισίου της ατομικής σύμβασης εργασίας συνάγεται ότι οι συμβαλλόμενοι στις επίμαχες στις κύριες δίκες συμβάσεις υποχρεούνται, αντιθέτως προς την ως άνω απαίτηση, να επιλέξουν το ρουμανικό δίκαιο.

38 Με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Ρουμανική Κυβέρνηση υποστηρίζει εντούτοις ότι το εθνικό δίκαιο δεν προβλέπει υποχρέωση επιλογής του ρουμανικού δικαίου ως εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου. Μόνον στην περίπτωση κατά την οποία τα μέρη προβούν, αυτοβούλως, στην επιλογή αυτή, οφείλουν να συμμορφωθούν προς το διάταγμα 64/2003 και να καταρτίσουν τη μεταξύ τους σύμβαση σύμφωνα με το συνημμένο στο εν λόγω διάταγμα υπόδειγμα-πλαίσιο, όπερ συνεπάγεται τη συμπληρωματική εφαρμογή του ρουμανικού εργατικού κώδικα. Επομένως, η προσθήκη ρήτρας όπως αυτή στην οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο είναι συνέπεια της επιλογής από τους συμβαλλομένους του εφαρμοστέου στη σύμβαση δικαίου.

39 Εναπόκειται αποκλειστικώς στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν η ως άνω ερμηνεία του εθνικού δικαίου είναι ορθή και, επομένως, να επαληθεύσει ότι η ύπαρξη στη σύμβαση ρήτρας προβλέπουσας την εφαρμογή του ρουμανικού εργατικού κώδικα δεν απηχεί υποχρέωση των μερών να επιλέξουν το ρουμανικό δίκαιο, αλλά επιβεβαιώνει την εκ μέρους τους σιωπηρή και ελεύθερη επιλογή του δικαίου αυτού, σύμφωνα με το άρθρο 3 του κανονισμού Ρώμη Ι.

40 Όσον αφορά, τέλος, το ζήτημα αν η προσθήκη από τον εργοδότη, σε προδιατυπωμένη σύμβαση εργασίας, ρήτρας προβλέπουσας την επιλογή του εφαρμοστέου δικαίου μπορεί να οδηγήσει στη διαπίστωση ότι δεν υφίσταται ελεύθερη επιλογή, αντιθέτως προς το άρθρο 3 του κανονισμού Ρώμη Ι, επισημαίνεται ότι ο κανονισμός δεν απαγορεύει τη χρησιμοποίηση τυποποιημένων ρητρών που έχουν εκ των προτέρων διατυπωθεί από τον εργοδότη. Η ελευθερία επιλογής, κατά την έννοια της διάταξης αυτής, μπορεί να ασκηθεί με συναίνεση σε μια τέτοια ρήτρα και δεν τίθεται υπό αμφισβήτηση απλώς και μόνον επειδή η επιλογή αυτή γίνεται βάσει ρήτρας την οποία διατύπωσε και εισήγαγε στη σύμβαση ο εργοδότης.

41 Κατόπιν των ανωτέρω, στα τρίτα προδικαστικά ερωτήματα στις υποθέσεις C-152/20 και C-218/20 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8 του κανονισμού Ρώμη Ι έχει την έννοια ότι:

– αφενός, οι συμβαλλόμενοι σε ατομική σύμβαση εργασίας θεωρούνται ελεύθεροι να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο ακόμη και όταν οι συμβατικοί όροι συμπληρώνονται από το εθνικό εργατικό δίκαιο δυνάμει εθνικής διάταξης, υπό την επιφύλαξη ότι η επίμαχη εθνική διάταξη δεν υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να επιλέξουν το εθνικό δίκαιο ως εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο, και

– αφετέρου, οι συμβαλλόμενοι σε ατομική σύμβαση εργασίας θεωρούνται, κατ' αρχήν, ελεύθεροι να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο ακόμη και αν η σχετική με την επιλογή αυτή συμβατική ρήτρα έχει διατυπωθεί από τον εργοδότη, ο δε εργαζόμενος περιορίζεται στο να την αποδεχθεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

42 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κυρίων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 593/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Ιουνίου 2008, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (Ρώμη Ι) έχει την έννοια ότι, όταν το δίκαιο που διέπει την ατομική σύμβαση εργασίας έχει επιλεγεί από τους συμβαλλομένους στη σύμβαση και είναι διαφορετικό από εκείνο που είναι εφαρμοστέο δυνάμει των παραγράφων 2, 3 ή 4 του εν λόγω άρθρου, πρέπει να αποκλείεται η εφαρμογή του τελευταίου δικαίου, με εξαίρεση τις προβλεπόμενες από αυτό «διατάξεις από τις οποίες δεν μπορεί να γίνει παρέκκλιση με συμφωνία», κατά την έννοια του άρθρου 8, παράγραφος 1, του κανονισμού, μεταξύ των οποίων δύνανται, κατ' αρχήν, να περιλαμβάνονται οι κανόνες περί κατώτατου μισθού.**

2) **Το άρθρο 8 του κανονισμού 593/2008 έχει την έννοια ότι:**

   – **αφενός, οι συμβαλλόμενοι σε ατομική σύμβαση εργασίας θεωρούνται ελεύθεροι να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο ακόμη και όταν οι συμβατικοί όροι συμπληρώνονται από το εθνικό εργατικό δίκαιο δυνάμει εθνικής διάταξης, υπό την επιφύλαξη ότι η επίμαχη εθνική διάταξη δεν υποχρεώνει τα συμβαλλόμενα μέρη να επιλέξουν το εθνικό δίκαιο ως εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο, και**

   – **αφετέρου, οι συμβαλλόμενοι σε ατομική σύμβαση εργασίας θεωρούνται, κατ' αρχήν, ελεύθεροι να επιλέξουν το εφαρμοστέο στη σύμβαση δίκαιο ακόμη και αν η σχετική με την επιλογή αυτή συμβατική ρήτρα έχει διατυπωθεί από τον εργοδότη, ο δε εργαζόμενος περιορίζεται στο να την αποδεχθεί.**

(υπογραφές)